

DI SAIT VO LUSÉRN

APPUNTAMENTO DELLA MINORANZA CIMBRA DI LUSERNA

Quando le ciaspolade erano un lavoro Snea, slit, snearoaf z'arbata

Zsnaibet, 'z snaibet!! Asó hâmsa gehoket moine khindar, in tage bo 'z hatt gesnibet. Est soinz gest etlane stadjôngen bode nêtt hâmsa gesek alln in sêll snea in an stroach alûmma, un di khindar soinse lai auzgedjukht pittn bob, zo raita. Est paitparen alle zo raita un zuarziaga di turistn, ma in an stroach, hânne khôtt moin khindar, iz nêtt gest asó. Dar snea, dise djar, iz gest mengl vor 'z lem von laüt von pèrng.

Pan bintar, dar snea hatta gemucht soinz zoa azza mang zuarziang 'z holtz bosa hâmsa gehatt gekhastet in balt, in da schümma stadjông. Di baké anvêtze hâmsa auzgetrakk in mist in di êkkar un hâmsa argezoget von Hüttn odar auz von Bisele, 'z hôte vor di khüa boda, übar in bintar, soinz gest in di stêlln von lânt.

Di khindar hâmsa gevorst bia da hâmsa gemak tûan dise arbatn pittn snea. Ja, se in slit hâmsen furse neânka nia gesek auz von an musèu, un mang nêtt bizzan bia ma hatten genützt dise djar. Alóra hânne kontart ke üsarne altn, pan bintar, soinen gemêkkt di

staing pittn snearoaf un soinz gerift sin in Bisele, da hâms gemucht tritzln un schauvln sin azta 'z belege iz gest azpe a vlekh zo magada drautretn ena zo giana untar.

Daz peste iz gest balda, dena zo haba gepakkt in snea, hatz gevort, ombrómm asó izzar khent schümma hert un dar slit hatt geloft azpe nia. "Bi schümma!!" Hâmsa khôtt di khindar: "Geabar biar o, zo tritzla in snea pittn snearoaf boda soinz augehenkh "per beléza" afte stiangi!" Ja ja, khindar, dar boazt nêtt di fadige boda hâms gemacht ünsarn laüt zoa azta est biar mang no lem in ditza khlumma lentle au afte pèrng. Est iz allz gespila un di snearöaf hoazan "ciaspole". Dise djar iz gest arbat zo leba.

Di khindar soinse nidargesotzt un hâms gevorst bidemarse gedekh i, dise sachandar. Ja, hânne rispundart, i gedekhmarse moine altn, in aldar vrüa no vordase iz gemacht dar takh, gian pittn snearoaf au pa bisan, ma nêtt lai ditza, i gedekhmar o moin tatta bodasen iz gemacht, di snearoaf, un boden iz ge-

macht in slit un di penn. I bartamar nia vorgèzzan daz khlumma pennle bodar hatt gemacht vor mi, un i pinne gehôart a mânn.

"Ohh, ma bia, dar nono hatt gemacht pennen un slit un snearoaf, alûmma?". Di khindar hâmda nêtt gemak gloam, est khoaftma allz un pensarn ke sôllane sachandar, boma est vennt lai in di musèi, soinz khent gemacht von non, parirtz neânka bar. "Est però, môchsto khôn bia da hâms getânt!". Oh ja, khindar, i bartaz aukontarn, est antânto geabar ka Tria zo khoava di naüng skin pittn skarpü. Gloabetarz ke miar hattmarse gemacht moi tatta, un di skarpü, boda alóra hâms gehoaht "pèrkschua", hattmarse gemacht dar Piuma, in di butége bodar hatt gehatt in platz, sèmm boda est izta di Biblioték? Da soinz darstânt un est paitnsa azze vürgea zo kontàra von skin, von slit, von snearoaf un von pèrkschua. Ombrómm dar snea, iz gest arbat un lem, ma hërta gespila vor di khindar o.

(n.g.)

**Istituto Cimbro
Kulturinstitut Lusérn**
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.lusern.it

Unesco: Italia, terra di dialetti dimenticati Di altn zungen vodar bèlt

Name of the language	Cimbrian (en), cimbre (fr), cimbriano (es), цимбрский (ru)
Alternate names	Cimbro
Vitality	Definitely endangered
Number of speakers	400 In 2000 Rowley for Luserna
Location(s)	vigorously spoken in Luserna (Luserna) in Trento Province; disappearing in Giazza (Ljetzan) in Verona Province and in Roana (Rowan) in Vicenza Province; recently extinct in several other locations in the region; an outlying dialect of Bavarian
Country or area	Italy
Coordinates	lat : 45.867; long : 11.4268
Corresponding ISO 639-3 code(s)	cim

Nel suo "Atlas of the World's languages in danger", una sorta di atlante delle lingue a rischio estinzione, ripreso in questi giorni anche dalla testata italiana "Il Sole 24 Ore", Unesco ne censisce trenta in tutta la penisola. Ce ne sarebbero altre tre, parlate nelle valli alpine e con affinità al tedesco, per i quali però l'agenzia Onu non è in grado di stimare il numero di persone parlanti. Fra le lingue dichiarate "definitely endangered" dall'Unesco figurano anche il Cimbro, il Mòcheno ed il Ladino.

Dar Unesco, boda arbatet in Euròpa vor di umbèlt, 'z gelirna un di kultür - khint zuar in altn zungen vodar bèlt boda soinz starch in perikolo, un fra dise, khönsa, da Zimbarzung un dar Bersentolerish o. Vo disan prodjekt hatta geredet sinamài dar gekhennate fôldjo "il Sole 24 Ore" o. Affon sito "Atlas of the World's languages in danger" makma vennen alle di zungen - 2700 in da gântz bèlt

- boda khemmen geredet romài gântz biane odar boda soinz nâ de bege zo giana zo vorlür. Fra dise 2700 zungen, 30 soinz in Beleschlânt (di meararstn in di Alpn) un di mappa machtaz seng che ünsarna zung khint gelekk fra di sèlln "definitely endangered", starch in perikolo: ma lest defatti ke di Zimbarzung khint geredet lai atz Lusérn un ke in andarn lentar azpe Ljetzan, Slege un Robàn izze romài gestorbet. Google o, vor a par djar, hatt gemacht eppaz schiar gelàich: dar prodjekt - durchgi-vüart von kolosso internet, hoazt "Endangered Languages", zungen in perikolo - un böllat helvan in 3500 zungen von sèlln 7000 geredet in da gântz bèlt boda khemmen geredet hërta mindar. Aniaglaz boda khennet a zung odar iz guat zo schraiba mak vazzan affon sito geschràiba odar redjistratzióngen vodar zung. Darnâ, an gruppo vo espèrte bart gian vürsnen zo arkiviàra allz un zo publikàraz asó

aza alle mangz äschaun. Dar skòpo vo disan prodjekt iz gântz dèstar zo vorstiana: in a zung, biar Lusérnar bizzanz gerècht, izta 'z lem un di burtzan von an lânt un alle soine laüt. Di espèrte khôn ke lai daz zene vor hundart von zungen in di bèlt soinz sichar vor di djardar boda khemmen un alle di andarn bartn gian laise laise vorlört. Ditza khint vür umbrómm di zaitn bèkhsln hërta mearar un bahémmegar - in a bort: globalizatzióng. 'Z iz genümma seng ke dar 50 vor hundart vodar gântz popolatzióng vodar bèlt redet lai zen zungen: tschinés, hindi, spagnól, inglés, portogés, frantschés, arabo, russ, bengalés un djaponés. Bar gloam però ke allz daz sèll boma sait nâ zo tüana zo halta au da Zimbarzung bart sichar gem soine risultate: Lusérn un soi zung, dõpo a par djardar vo krisi, hâms est gevuntet a naügez un gesichart a lengarz lem.

Andrea Zotti

Asterix un Obelix

Vüchtzekh djar vor Gotta-rhear alla di Gallia iz untar Roma... Pròprio alla? No! A lentle in Armorica, gilebet vo trotzate Galli resistart no un hërta

Asó hevanza à alle di 37 libadar vo Asterix, libadar boda no est mama vennen in alle di bibliotèke vodar bèlt. Ben i pinn gest khlumma un hân gihôart ren vo zimbar pinnemar hërta vürgistèllt ünsre alte, vo vor 2000 djar, azpe di sèlln boda hâms gilebet in a "khlumma lentle in Armoria": alle pinn baffan, starch un pinn èlmo pitt drau 2 horn. I gloabe ke vil von sèllnen boda nêtt khennen gerècht ünsra stòrdja gloam no est ke bar soinz gest pròprio asó.

Geschribet khurtz un guat di libadar vo "Asterix un Obelix" zoang bazta mang machan zboa tschelln zo macha nêtt valln soi lentle untar Roma. Zo helvanen izta an druido, Panoramix, boda khocht un sautart au a bröde boda macht khemmen starch di sèllnen bodaze trinkhan. Asterix iz khlumma, furbat, biondat un pitt groazan baffan, soi tschell Obelix iz groaz, dikh, lustat un hürtzar. Obelix zoaget allz daz sèll boda iz letz von Frantschésan, ma in alle di libadar mama lachan von "schaülan sachandar" vo alln in laüt vodar gântzan Euròpa.. asó di Ingléstan höarn au zo tüana allz daz sèll bosa soinz nâ zo tüana zo maga trinkhan tè alle tage di vünve un vüarn di bang afta givelata sait von bege.. un di belsan soinz furbat un narrat!

Da earst bötta boda iz khent gischribet Asterix, iz gest mindar baz zen djar boda di Frantscha iz gest auz von zboate bèltkriage, un Charles de Gaulle iz gest khent vo bintsche vorsitzar vodar Frantschözische Repubblica. Alle hâms no gihatt in sint bazta iz gest vürkhennt balda di Taü-

tschan hâms gischafft in Frantscha, un Asterix boda kriaget pinn soldàn vo Roma hatt parirt azpe dar de Gaulle boda hatt gikriaget pinn Taütschan.. lai pitt vil meara sachandar zo maga lachan!

Di libadar vo Asterix soinz khent gischribet vo zboa mânnen boda hâms nêtt gihatt burtzan in Frantscha. Di Eltarn von earst schraibar, René Goscinny, soinz gest zboa polèkk un er hatt gilebet in Frantscha lai di earstn zboa djar vo soi lem, spetar soi famildja iz gânt zo leba in Sud America, un a New York. An lestrn izzar gikheart bodrüm a Parigi 'z djar 1946, baldar hatt gihatt 20 djar. Dar andar mânn boda hatt gimacht bortn Asterix hoazt Albert Uderzo un soine Eltarn soinz gest belese. Est René Goscinny izta neméar, dar iz gistorbet 'z djar 1977, ma no est naüge libadar vo "Asterix un Obelix" khemmen gischribet un vorkhoaft in da gântz bèlt.

Rodolfo

Haltmse gisùnt tritzlante

Ziz sa mearare djar boma barnt ke hërta mearar laüt khemmen in ünsar lânt, sitzan auz von auto un lengen à di mòdernegen pèrkschua un dena sekmasè neméar. Abas, sekmasè khearn bidrüm von balt, gian zur soinz auto, mudarnse, sitzan inn, un gian vort. Disar iz a toal von naüge turismo bo-

da heft à zo vânga vuaz, nêtt lai atz Lusérn, ma in di gântzan Alpn un Appennini.

Di laüt hâms vorstânt ke z'stiana gisùnt mochtma "tritzln,, , tritzln billz muanen gesunthait un, vor berda hatt gearn di natür, billz o muanen, lem di natür an tage zboa atti boch. Azpar gian in di boténg vo spòrt se-

bar hërta mindar skin vo fondo un hërta mearar snearöaf un schümmane pèrkschua. Lai in lest sunta atz Lusérn izta gerift a koriara boda hatt abegivazt an hauf laüt, alle pitt soinz snearoaf, boda hâms gevânk ummaz von ünsarn schümman staigela. Furse mochapar àhevan zo boroatnaz vor disan naüge turismo o.